

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20101 2500 EC Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Directoraat-generaal
Internationale Betrekkingen**

Directie Internationaal
Ondernemen

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 20
2594 AV Den Haag

Postadres

Postbus 20101
2500 EC Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/eleni

Datum 25 januari 2012

Betreft Kamerbrief rapport Wakker Dier 'De Megastal als exportproduct'

Geachte Voorzitter,

In het rapport 'De megastal als exportproduct' van de Stichting Wakker Dier, en inmiddels ook in de media, wordt gesteld dat de Nederlandse overheid de export van grootschalige veehouderij (waar onder megastallen) heeft gestimuleerd met handelsmissies, matchmaking, clustersubsidies, haalbaarheidsstudies, tenders, businessleads, marktrapporten en trainingscentra. Het zou gaan om tientallen miljoenen per jaar, uit budgetten die bedoeld zijn voor ontwikkelingshulp (zogenaamde Official Development Assistance (ODA)-middelen). Hiermee zou buitenlandse concurrentie door de Nederlandse boer zijn versterkt, dierenleed zijn veroorzaakt en de lokale markt zijn verstoord.

De beweringen in het rapport zijn onder andere gebaseerd op een tiental concrete voorbeelden van projecten in Midden en Oost Europa die in het verleden ondersteund werden door de Nederlandse overheid via het Programma Samenwerking Opkomende Markten (PSOM), lopend van 1990 tot 2008. PSOM bestond uit een deel gefinancierd met ODA-middelen, gericht op economisch duurzame lokale private sector ontwikkeling (PSOM-OS), en een deel gefinancierd met non-ODA middelen (PSOM-EZ). De beide onderdelen hanteerden een eigen, niet overlappende, landenlijst. PSOM-EZ had als doel om een bijdrage te leveren aan het economische transitieproces in Midden- en Oost-Europese landen, de overgang van een centraal geleide economie naar een (sociale) markteconomie, en om de marktpositie van Nederlandse bedrijven in deze landen te versterken door middel van nieuwe investeringen, additionele omzet of nieuwe duurzame handelsrelaties voor Nederlandse bedrijven.

Na zorgvuldige bestudering van het rapport stel ik vast ik dat ik deze conclusies maar zeer ten dele onderschrijf.

Ik deel de stelling van het rapport dat met publieke middelen de export van Nederlandse agrokennis, -technologie en -bedrijvigheid werd ondersteund, inclusief op gebied van dierlijke productie. Het was (en is) immers kabinetsbeleid om het Nederlandse bedrijfsleven te stimuleren om een marktaandeel te veroveren in opkomende markten en daarbij tegelijkertijd die markten tot verdere ontwikkeling te brengen.

Ons kenmerk

IB/IO / 12010360

Bijlage

1

Ik deel de stelling van Wakker Dier niet dat op basis van de voorbeelden gesteld kan worden dat Nederland het bouwen van megastallen in het buitenland initieert. Grootschalige veehouderij was en is in de voormalige Oostbloklanden wijdverspreid. Ondersteuning van Nederlandse partijen bij de genoemde projecten bestond veelal uit het moderniseren van de stallen en het voorzien in de opleiding van het personeel. Zoals ik eerder heb gemeld is het aan de lokale overheden in Midden- en Oost Europa en ook elders in de wereld of zij de ontwikkeling van grote veehouderijbedrijven wenselijk vinden. Gelet op onder meer het economisch belang voor het landelijk gebied is het kabinet van mening dat organische en geleidelijke groei en doorontwikkeling van landbouwbedrijven in Nederland mogelijk moet zijn. Tegen deze achtergrond vindt het kabinet een ongebreidelde groei van de omvang van bedrijven niet gewenst. (zie brief dd. 23 november 2011 28973 nr. 85).

Wel ben ik het eens met Wakker Dier dat de Nederlandse overheid op geen enkele manier steun kan verlenen aan welke activiteit dan ook waarbij het gaat om export van of investering in productiefaciliteiten die niet voldoen aan de Nederlandse of Europese regelgeving. Bij de beoordeling van aanvragen is dan ook zorgvuldig getoetst of de gesteunde productiefaciliteiten voldoen aan de Nederlandse of Europese regelgeving. Ook bij de uitvoering van de projecten wordt hierop toegezien.

De overige conclusies van het rapport worden echter niet door de feiten ondersteund:

- Er is, op een uitzondering na, *geen* ontwikkelingsgeld gegaan naar de projecten die in het rapport worden opgevoerd. Voor het project waar dat wel het geval is (een varkensmestery in Bosnië) geldt dat het gescreend is op ontwikkelingscriteria, zoals bijdrage aan de lokale economie, economische duurzaamheid, het voorkomen van oneigenlijke concurrentie voor lokale (kleine) producenten en het voldoen aan normen met betrekking tot arbeidsomstandigheden en dierenwelzijn. Dit project valt sinds 2009 overigens onder het nieuwe OS programma Private Sector Investerings (PSI). Staatssecretaris Knapen zal u hierover nader informeren.
- Er zijn niet jaarlijks 'tientallen miljoenen' naar veehouderij projecten gegaan. In totaal is slechts rond de 8% (in de periode 1990 t/m 2008 is €38.726.717 geëncmteerd aan de intensieve veehouderij op een totaal van ruim €475 miljoen) van het totale bedrag dat naar deze landen is gegaan naar deze projecten gegaan.
- Niet de buitenlandse concurrentie van de Nederlandse boer is versterkt, maar de lokale economieën in Midden en Oost Europa en de positie van Nederlandse agribusiness bedrijven op de betreffende markten.
- Er was geen sprake van subsidiëring van dierenleed. Het rapport stelt in paragraaf 3.1 ten onrechte dat er bij de subsidies buitenland geen voorwaarden zijn voor dierenwelzijn. Voor alle aanvragen waren de dat criteria voor dierenwelzijn inbegrepen in de MVO toetsing voor veehouderij projecten. En er was (en is) binnen de uitvoerende organisatie (Agentschap) adequate deskundigheid aanwezig om de betreffende

onderdelen te beoordelen. Daarnaast was (en is) het algemeen beleid dat voor de inrichting van stallen de projectvoorstellen moesten voldoen aan EU normen en regelgeving. Hierbij werd ook gekeken naar mogelijkheden tot verdere optimalisatie op dat vlak.

Een hoge mate van diervriendelijkheid leidde bovendien tot een betere beoordeling van een project waardoor de kans op toekenning van de subsidie toenam.

- De lokale markten werden niet verstoord. De transitie naar een (sociale) markteconomie werd juist bevorderd. Daarbij is het van belang om de structuur van de veehouderijsector in Oost Europa in ogenschouw te nemen. Het ging daar niet zozeer om intensivering in de zin van schaalvergroting, maar om modernisering (met betrekking tot productie, milieuaspecten, arbeidsomstandigheden en diergezondheid- en huisvestingomstandigheden) van naar Nederlandse maatstaven omvangrijke maar zeer inefficiënte bedrijven.

In de bijlage treft u een reactie op details aan per in het rapport opgevoerd project.

Al met al concludeer ik dat het PSOM belangrijk en effectief heeft bijgedragen aan de internationale doelstelling van het toenmalige kabinetsbeleid: Nederland op de kaart en in de markt zetten en tegelijkertijd bijdragen aan lokale economische en private sector ontwikkeling. Het huidige kabinet zet deze lijn voort. Daarbij ligt in de huidige programma's het accent op kennis, netwerken en randvoorwaarden en minder op directe subsidies aan bedrijven. Dit is in lijn met het nieuwe Internationaal Ondernemen beleid. Waar sprake is van activiteiten die niet voldoen aan Europese regelgeving (bijvoorbeeld het verbod op legbatterijen) wordt geen steun verstrekt. Van bedrijven die overheidssteun ontvangen wordt gevraagd de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen na te leven. Per project wordt gekeken naar de manier waarop een bedrijf dit invulling geeft.

Uw kamer heeft tevens verzocht om een reactie op de aangenomen moties uit het VAO Landbouw in Ontwikkelingslanden. Hierover wordt u in een separate brief geïnformeerd.

dr. Henk Bleker
Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

BIJLAGE: de 10 projecten

Voorbeeld 1

PSO02RF120 - Hifeed BV (Nutreco) - Omsky Bacon - Rusland

Onjuistheden:

- In het rapport van WD hier wordt vermeld "In het jaar van subsidietoekenning, in 2006, bedroeg de omzet..." Dat is onjuist. Het project werd reeds in 2002 goedgekeurd en op 1 januari 2003 gestart.
- In het rapport van WD wordt gesteld dat het bedrijf op het moment van subsidieverlening (volgens WD in 2006) onderdeel was van "Millhouse Capitals, de onderneming van Abramovich." EVD heeft de lokale partner bezocht in augustus 2002. Bij dat bezoek kwam naar voren dat het bedrijf voor 10% in handen was van werknemers en voor 90% in handen van "een aantal private ondernemingen, waaronder een oliemaatschappij."
- Er wordt gesteld: "PSOM gelden zijn bedoeld voor bedrijven die niet voldoende commerciële middelen hebben om het voorgestelde project uit te voeren." Dat is onjuist en niet van toepassing op dit project. Dit was een opdracht in het kader van PSO (Programma Samenwerking Oost-Europa, de voorloper van PSOM) dat mede positionering van het Nederlandse bedrijven op het oog had. Meerdere Nederlandse bedrijven hebben in het kader van dit project kennis en technologie geleverd.

Nuanceringen:

- Omsky Bekon was een reeds bestaande onderneming met reeds bestaande 'megastallen' die ontstaan zijn door de collectivisatie in de Sovjet Unie.
- Het project heeft bijgedragen aan verbetering van het dierenwelzijn, doordat 3 verouderde stallen werden ingericht met state-of-the-art inrichting. De stallen waren tot dan toe voorzien van verouderde sovjet installaties.
- Omsky Bacon had op het moment van projectaanvraag een groei doelstelling van 280.000 varkens in 2002 naar 500.000 varkens in 2010. Men wilde dit met name door contractproductie op meerdere locaties bereiken.
- Op het moment van aanvraag werd veel varkensvlees uit Brazilië geïmporteerd in Rusland. Dit project had imports substitutie op het oog.
- Voor het genoemde project van Ottevanger in Cherkivo is geen subsidie verleend. Het houdt ook geen verband met het project met Omsky Bacon.

Voorbeeld 2

Hybro B.V. - Roemenie

- In het jargon van WD een goede uitleg van hoe de vleeskuikenfokkerij in elkaar zit. Eén grootouder moederdier kan gemakkelijk 5.400 vleeskuiken nakomelingen leveren.
- Aangezien dit een project is dat eind 2004 is afgesloten, is er al jaren geen contact met de Roemeense partij geweest vanuit NL EVD Internationaal (Agentschap). Er is dus geen wetenschap hier over de uitspraken van de betreffende manager.
- Wel citeert WD hem m.b.t. de productie efficiëntie die aanzienlijk gestegen is. Een goede opsteker voor de realisatie van de doelen van het PSO(M) EZ programma.
- Wat betreft de opmerkingen van WD over m2 bezetting: de grootouderdieren zijn in 2003/ 2004 geleverd. Dat betekent dat van de nakomelingen van die dieren geen productie meer is. Als er momenteel bezettingen bereikt worden van 48 kg/m2 is dat met andere dieren.

Voorbeeld 3

Betreft PSOM-OS, de voorganger van PSI. Het enige project dat met OS-gelden gefinancierd is.

De kern van het project is het opzetten van een varkensmeststalling. De vetgemeste varkens worden vervolgens verkocht aan een slachthuis. De biggen die vetgemest moeten worden, zouden volgens het projectplan aangeleverd worden door 15 Bosnische boeren. Deze boeren fokken en mesten nu ook al varkens. Het niveau van deze boeren zou omhooggetild moeten worden door de introductie van Nederlandse zeugen en door technische assistentie en training ovg fokken, hygiëne, voeding, etc. Om verschillende redenen, o.a. verandering van project locatie heeft het project vertraging opgelopen. Op dit moment zijn 4 vetmeststallen geconstrueerd, waarvan 2 ingericht met moderne voederinstallaties. Elk stal zal ongeveer 800 varkens gaan bevatten. De stallen hebben op dit moment nog geen biggen/varkens.

Voorbeeld 4

Hendrix Genetics Kroatie

- Binnen het project zijn diervriendelijke grondstelsels voor opfok leghennen gefinancierd. Dit mede als voorbereiding op de EU regels die van kracht zouden worden bij toetreding van Kroatië tot de EU.
- Alhoewel geen onderdeel van het project, was het de bedoeling om in de follow up van het project ook diervriendelijke grond- of voliëre huisvesting voor de geproduceerde legkippen te realiseren.

- Als de term plofkip al relevant is voor dieren die gefokt zijn voor eierproductie, dan geeft het een verkeerd beeld. In dit project ging het om het opzetten van een bedrijf voor de productie van consumptie-eieren.

Voorbeeld 5

Broederij Rusland (4.5)

- Voor dit project is een wijziging opgetreden; de samenwerking tussen Pronk en Kubansky is niet van de grond gekomen maar in plaats daarvan heeft Pronk een samenwerking aangegaan met Seymovskaya Ptitsefabrika in Volodarsk. Dit is een consumptie-ei producent en de in het kader van het project geleverde broederij is dan ook bestemd voor het produceren van eendagskuikens voor leghennen en niet voor vleeskuikens.

Voorbeeld 6

Vleeskuikenproductie Kazachstan

- Nuancering: Dit project was vooral bedoeld voor de verbetering van de productie efficiëntie van het Kazakhstaanse bedrijf. In de opdracht is met Nederlandse uitvoerder afgesproken dat er binnen het project aandacht zal zou zijn voor dienwelzijn en milieu.
- Er is dus niet geïnvesteerd in uitbreiding van de productie maar in verbetering van de productie efficiëntie. Om dat te realiseren moesten wel Nederlandse apparatuur, vaccins en software worden aangeschaft. Het aandeel van de apparatuur in de projectkosten zijn dan ook beperkt: er is vooral veel kennis overgedragen.
- Het geleverde stalsysteem is het diervriendelijke grondstelsel. Mede door via de overgedragen kennis over het gebruik van het systeem heeft de Kazakhstaanse pluimvee integratie er in het vervolg op het project voor gekozen om in de stallen diervriendelijk grondstelsel te gebruiken en niet het in Rusland en omliggende landen op dat moment gebruikelijke dierenonvriendelijke kooisysteem bij de vervangingsinvesteringen die in de jaren volgen op het project werden gedaan.

Voorbeeld 7

Varkensbedrijf Hongarije (Roemenie)

- Uit de omschrijving blijkt dat het hier gaat om een project in Roemenië. Ook dit project heeft enige verandering ondergaan tijdens de uitvoering: de samenwerking met Almag kwam al snel niet van de grond en is een samenwerking aangegaan met het Roemeense bedrijf Suinprod SRL. Ook moest Van Zelderen zich op een gegeven moment terugtrekken en heeft Hypor de uitvoering overgenomen. Daardoor is naast de oorspronkelijke doelstelling van het project om de techniek van breivoeding in Roemenie te introduceren, ook

voor Hypor een mogelijkheid ontstaan om een fokkerijcentrum te beginnen in de samenwerking met Suinprod.

- Overigens was Van Zelderen geen veevoerfabrikant maar een leverancier van stalinrichting voor varkensbedrijven.

Voorbeeld 8

Topigs in Servië, Kroatië en Moldavië

- Topigs is geen ontvanger van de subsidies, maar heeft indirect geprofiteerd van het project.
- Het project in Kroatië (PSO02CR1/14). Het naar 'een hoger niveau' tillen, zoals wakker dier tussen aanhalingstekens zet, heeft niet alleen te maken met het verbeteren van de efficiëntie, maar ook met het verbeteren van dierenwelzijn, het milieuvriendelijker maken van het productieproces en verbeteren van de gezondheid van de varkens. Het bedrijf Topigs focust hier ook en stelt hiervoor ook een MVO Jaarverslag op <http://www.topigs.nl/images/stories/pdf/Overig2011/mvo%20verslag%20web.pdf>
- De subsidie voor het project in Servië (PSO03/SB/1/7) heeft uiteindelijk 728,137 (bedrag naar beneden bijgesteld adhv definitieve facturen); de binnen het project geïntroduceerde fokdieren werden op contractbasis gehuisvest op familiebedrijven.
- Bij het project in Montenegro (PSO0MN110) is Topigs geen partij (GK Holding en Agriplan wel).
- Bij het project in Moldavië was ook Agriplan de uitvoerder en GK holding partner. Binnen dit project was een belangrijk deel van de geleverde stalinrichtingsapparatuur bedoeld voor familiebedrijven waarmee de begunstigde een overeenkomst voor varkensproductie had.

Voorbeeld 9

PSO05CR11 - Van Drie (Alpuro)- Kroatië

- Ten onrechte wordt beweerd dat het project gegund is aan de VanDrie groep. De uitvoerder is Alpuro en die is onafhankelijk van de VanDrie groep. Alpuro heeft in Nederland een belangrijke positieve rol gespeeld bij de discussie over dierenwelzijn in de vleeskalverensector middels het Petersfarm concept.
- In het rapport wordt gesuggereerd dat het PSO-project (geen PSOM en geen subsidie, PSO05CR11) zich niet aan de EU-regels houdt van animal welfare, omdat de Kroatische wetgeving soepeler is. In het projectsheet waar WD naar verwijst, staat juist expliciet dat de kalveren gehouden zullen worden volgens de strengere EU standaarden.
- Verder vermindert dit project juist de transport van jonge kalveren. Voor het project werden de Roemeense kalveren namelijk geïmporteerd in Nederland om daarna het vlees weer naar Italië te exporteren. De doelstelling van het project was juist om een keten op te zetten, waardoor de kalveren in het vervolg uit Kroatië zelf komen (zelfs uit de regio).

- WD suggereert ook dat het project ervoor heeft gezorgd dat het holsteinras is geïntroduceerd in Kroatië, maar dat is niet het geval. Het feit dat er steeds meer Holsteiners worden gehouden, heeft de projectpartners er o.a. toe gezet om dit project op te zetten.

Voorbeeld 10

Kalverstallen in Rusland

- Dit project is niet van de grond gekomen. Nadat al in een vroeg stadium de Russische partij Nesterovka zich had teruggetrokken is nog geprobeerd met een andere Russische partij het project te realiseren. Die moest echter ook zich terugtrekken door een probleem met de financiering van de eigen bijdrage voor het project.
- Hier moet echter nog aangetekend worden, dat is afgesproken dat via het project de diervriendelijke productienormen van SKV in Rusland geïntroduceerd zouden worden.